

2003-01-01

ประวัติศาสตร์และ "ลัทธิสังคมนิยม" ของ คาร์ล มาร์กซ ช่วงต้น : บทวิจารณ์เชิงทฤษฎี แพทย์น้อย

เจนศ วงศ์ยานนาวา

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

วงศยานนาวา, เจนศ (2003) "ประวัติศาสตร์และ "ลัทธิสังคมนิยม" ของ คาร์ล มาร์กซ ช่วงต้น : บทวิจารณ์เชิงทฤษฎี แพทย์น้อย," *Journal of Social Sciences*: Vol. 34: Iss. 2, Article 4.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol34/iss2/4>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

ประวัติศาสตร์และ “สัตสังคม” ของ คาร์ล มาร์กซ์ ช่วงต้น : บทวิจารณ์อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย*

ธเนศ วงศ์ยานนาวา**

ความเป็นปัจเจกชนที่ไม่สัมพันธ์กับอะไรอื่น ๆ เลยเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับมนุษย์ด้วยกัน ความเป็นปัจเจกชนแบบนี้ไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและเป็นไปไม่ได้ในสายตาของพวกมาร์กซิสเท่านั้น พวกอนุรักษนิยมและพวกชุมชนนิยม (communitarianism) ต่างก็มองเห็นความน่ารังเกียจของความเป็นปัจเจกชนแบบนี้ร่วมกันกับพวกมาร์กซิสด้วย สภาวะของความเป็นปัจเจกชนที่เปรียบประดุจมนุษย์ที่อยู่บนเกาะเพียงคนเดียว หรืออย่างแบบ “Robinson Crusoe” จึงไม่เพียงแค่ว่าจะเป็นพื้นฐานที่ทำลายความเป็นชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังส่งเสริมการเห็นแก่ตัวของมนุษย์อีกด้วย และเป็นการสร้างมนุษย์ที่ไม่มีอยู่จริงอีกด้วย

แต่การกล่าวแบบนี้ก็ดูเหมือนว่าจะเป็นการปราชัย Daniel Defoe มากเกินไป เพราะคุณ Crusoe ซึ่งอยู่บนเกาะที่ไม่รู้ว่าที่ใดนั้นก็ยังมีคุณ

* เอกสารสำหรับโครงการ “มิตรปรัชญา: มิตรภาพท่ามกลางความแตกต่าง” ภาควิชาปรัชญา ร่วมกับคณะกรรมการส่งเสริมกิจการมหาวิทยาลัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 22 สิงหาคม 2546 ผู้เขียนขอขอบคุณ อธิพนธ์ ศิริจันทร์ ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ ที่ชักชวนมาร่วมในโครงการนี้ แม้ว่าจะไม่ได้ไปปรากฏตัวด้วยตนเองก็ตาม

** คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Friday เข้ามาเกี่ยวข้องกับ Crusoe จึงไม่ได้อยู่คนเดียว และเขาเองก็ไม่ได้อยู่คนเดียวไปตลอด ในที่สุดชีวิตทางสังคมก็ยังเป็นสิ่งที่เขาฉีกหาและกลับไป ในที่สุด การอยู่คนเดียวของมนุษย์ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้แม้กระทั่งในนิยายขนาดคนอย่าง Adam Smith เองก็ยังยอมรับเงื่อนไขของการมีผู้อื่น และความจำเป็นในการสื่อสารพูดคุยกับมนุษย์คนอื่น⁽¹⁾

ดังที่ได้เห็นกันโดยทั่วๆ ไปและเป็นที่ยอมรับกันว่า ความเป็นปัจเจกชนแบบคนเดี่ยวโดดๆ นี้ปรากฏให้เห็นอยู่ในกรอบคิดของระบบทุนนิยมและวิชาเศรษฐศาสตร์สายนีโอคลาสสิก ความเป็นปัจเจกชนและแนวความคิดเรื่องปัจเจกชนนิยมกลายเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากระบบทุนนิยม ซึ่งเป็นความคิดที่แพร่หลายอย่างมากบนพื้นผิวโลกใบนี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ดินแดนขาวทอง” แห่งนี้ เพราะนั่นเป็นการยืนยันความคิดว่า ความเป็นปัจเจกชนอันเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายอันตรายนั้นเป็น “ของนำเข้า” ที่มาพร้อมกันกับระบบทุนนิยม ปัจเจกชนเป็นตัวทำลายความเป็นชุมชนของโลกตะวันออก โลกที่ทุกคนรักกัน และมีความเป็นปึกแผ่น สมานฉันท์ ฯลฯ

แม้ว่าการอธิบายความเป็นปัจเจกชนจากกรอบของระบบทุนนิยมนั้นจะเป็นที่นิยม แต่การอธิบายการเกิดของความเป็นปัจเจกชนในยุโรปตะวันตกเองก็สามารถที่จะมีได้มากมายหลายแบบและก็มากมายกว่าที่จะยึดติดอยู่กับคำอธิบายภายใต้กรอบของการขยายตัวของระบบทุนนิยมแต่เพียงอย่างเดียวแน่นอนบุคคลที่เป็น “จำเลย” สำคัญของการส่งเสริมและการแพร่กระจาย “ปฐุมบาท” ของความคิดแบบปัจเจกชนนิยมนั้นก็คือ Adam Smith ดังนั้นเขาจึงมีสถานะเป็น “บิดาแห่งความชั่วร้ายของระบบทุนนิยม”

ดังเช่นเรื่องอื่นๆ การแสวงหาบิดา นั้นทำให้ดูราวกับว่ามนุษย์ในโลก

⁽¹⁾ Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, edited by Knud Haakonssen, (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), Part III, Chapter I, 3, p. 129

สมัยใหม่เป็น “ลูกกำพร้า” ที่จะต้องแสวงหาพ่อ เพราะขาดพ่อ ดังนั้นจึงต้องมีการสร้าง “พ่อและแม่” กันขึ้นอยู่เป็นประจำ การแสวงหา “พ่อ” ในสาขาวิชาต่าง ๆ ก็จะมีปรากฏให้เห็นไม่ว่าจะเป็นสาขาวิชาแบบไหน เช่น บิดาของประวัติศาสตร์ ปรัชญา รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ ทั้งหมดก็ล้วนแล้วแต่เป็นผลิตของสภาวะสมัยใหม่ (modernity) สภาวะที่จำเป็นจะต้องตัดขาดจากอดีตเพื่อสร้างความเป็น “อภิชาติยุค” หรือยุคที่ดีกว่า ก้าวหน้ากว่า ฯลฯ การตัดขาดจากอดีตทำให้การแสวงหาอดีตและจุดเริ่มต้นที่หายไปกลายเป็นสิ่งจำเป็น การสร้าง “พระบิดา” ต่าง ๆ จึงเป็นหนทางจำเป็นสำหรับยุคที่เกิดขึ้นโดยไม่มี “บิดา” ในขณะเดียวกันบรรดาลูก ๆ ทั้งหลายนั้นก็มากมายหลายคน โดยทั้งหมดก็อ้างอิงกับ “บิดา” เพียงคนเดียว ดังนั้นลูก ๆ ทั้งหลายที่แตกวงศ์วานออกไป ไม่ว่าจะเป็นเสรีนิยมหรือจะเป็นเสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) นั้นก็มีแนวทางได้หลากหลายเฉกเช่นเดียวกันกับแนวทางแบบมาร์กซิส แม้ว่าสำหรับฝ่ายหลังจะมีการอ้างอิง “การเป็นลูกที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือเป็นสายพันธุ์แท้” แต่เพียงผู้เดียวอยู่เสมอ ๆ โดยในขณะที่ฝ่ายแรกก็ดูเหมือนว่าจะไม่มีใครใครนิยมที่จะหันกลับไปอ้างอิงความเป็นพันธุ์แท้ต่อไป แต่ถึงกระนั้นก็มีการอ้างอิงกับความคิดของ “บิดา” ก็เป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นกันอยู่เสมอ ๆ

ความคิดที่ถูกอ้างอิงอยู่กันเสมอ ๆ ของ Adam Smith นั้นก็คือ กลไกที่รู้จักกันในนามว่า “มือที่มองไม่เห็น” หรือ Invisible Hand แต่ความคิดนี้ก็จำเป็นต้องพิจารณาด้วยว่าเป็นความคิดที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของการปฏิบัติการทางการเมืองที่เรียกว่า Reason of the State⁽²⁾ และแนวความคิด Police ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่ความหมายของตำรวจในปัจจุบัน แต่ครอบคลุมไปถึงความหมายของการตรวจสอบรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ

⁽²⁾ ดู Maurizio Viroli, *From Politics to Reason of state: The Acquisition and Transformation of the Language of Politics 1250-1600*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1992)

(policing) ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งนี้การตรวจตราจะเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การแต่งตัวที่ถูกต้องตามฐานันดร ปัญหาเรื่องความสะอาดในเมือง ปริมาณของอาหารที่เข้ามาสู่เมือง เป็นต้น

รากฐานของความคิดแบบนี้สามารถที่จะสืบสาวกลับไปสู่ความคิดแบบ Neo-Stoicism อันเป็นความคิดที่สำคัญต่อการพัฒนารัฐสมัยใหม่⁽³⁾ ทั้งนี้สำนักแบบ Scottish Enlightenment ไม่ว่าจะเป็น Adam Ferguson และ Adam Smith ทั้งคู่ต่างก็ตอบโต้แนวความคิดที่ต้องการให้รัฐเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบรายละเอียดต่างๆ และปรับเปลี่ยน ควบคุมสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามความต้องการของรัฐ เพราะเห็นว่านักคิดเหล่านั้นเห็นว่ารัฐเองไม่มีขีดความสามารถถึงขนาดนั้น ความคิดเรื่อง “มือที่มองไม่เห็น” จึงไม่ใช่เรื่องที่ว่าใครจะทำอะไรก็ได้ หรือมนุษย์ไม่ได้มีอะไรเกี่ยวข้องกัน

ในความคิดของ Adam Smith นั้นเขาไม่เคยที่จะละเลยความสัมพันธ์ของปัจเจกชนกับบุคคลอื่นๆ หรืออนุญาตให้บุคคลคิดจะทำอะไรก็ได้โดยปราศจากการกำกับของเงื่อนไขทางศีลธรรม มนุษย์จะต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่เสมอ เมื่อมีความสัมพันธ์ก็ต้องคิดถึงคนอื่น ความเป็นมนุษย์จึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบของความเป็นคนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ความชัดเจนในส่วนนี้ของ Adam Smith ปรากฏอยู่ในงานอย่าง *Theory of Moral Sentiment* ที่ตีพิมพ์ เมื่อปี ค.ศ. 1759 ห้าปีก่อนหน้าการตีพิมพ์ *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* ผลงานชิ้นแรกที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ความเป็นสังคม” นี้เกิดขึ้นได้จากการที่มนุษย์สามารถที่จะเข้าใจคนอื่น และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

(3) ดู G. Oestreich, *Neostoicism and the Early Modern State*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1982)

โดย Adam Smith เห็นว่า การที่มนุษย์ใช้ “จินตนาการ” ในการทำความเข้าใจมนุษย์ผู้อื่นเท่านั้น⁽⁴⁾ บุคคลจึงสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสถานะตนเองให้เข้าไปอยู่ในสภาวะของการเป็น “ผู้อื่น” ได้ แม้ว่ากรจะเข้าถึง “ผู้อื่น” นั้นจะไม่ใช่สิ่งที่สมบูรณ์สอดคล้องกันพอดีก็ตาม⁽⁵⁾ ในขณะเดียวกันความเข้าใจต่อตัวตนของบุคคลเกิดขึ้นจากการที่บุคคล “จินตนาการ” ว่าคนอื่น ๆ จะคิดกับบุคคลผู้นั้นอย่างไร ความเป็นตัวตนของมนุษย์เชิงปัจเจกชนจึงต้องการความเป็นบุคคลอื่นมาค้าประกันและรับรองการดำรงอยู่ของเขายู่เสมอ

การพิจารณาบุคคลของ Adam Smith จึงเป็นอะไรที่มากกว่าการเป็นปัจเจกชนแบบโดด ๆ เดี่ยว ๆ ดังจะเห็นได้จากประโยคแรกของ *The Theory of Moral Sentiments* Smith ได้กล่าวไว้ว่า

“ไม่ว่าจะคิดว่ามนุษย์เห็นแก่ตัวอย่างไร มันก็มีหลักฐานอยู่บ้างในธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์สนใจในชะตากรรมของผู้อื่น และความสุขของผู้อื่นนั้นก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ ถึงแม้ว่ามนุษย์จะไม่ได้อะไรจากสิ่งนั้นนอกจากเพียงได้เห็นแล้ว ก็มีความสุข”⁽⁶⁾

สำหรับ Smith แล้ว มนุษย์จึงต้องการสังคมและคนอื่น เพราะสังคมจะเป็น “กระจก” ส่องตัวเองเพื่อแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่มนุษย์ต้องการ เพราะสังคม

⁽⁴⁾ Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, Part I, Section I, Chapter I, 2-3 p. 11-12

⁽⁵⁾ Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, Part I, Section II, Chapter II, I, p. 38

⁽⁶⁾ Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, Part I, Section I, Chapter I, I, p. 11

จะเป็นตัวบอกอะไรคือ การกระทำที่เหมาะสมหรือไม่⁽⁷⁾ ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือแนวความคิดของ Adam Smith นั้นพิจารณาได้ว่า มีความใกล้เคียงกับแนวทางของมนุษย์ในฐานะ “สัตว์สังคม” (social beings) อันเป็นความคิดของ Karl Marx ที่ปรากฏอย่างชัดเจนใน **Theses on Feuerbach** ข้อที่หก⁽⁸⁾ Marx ก็มีอะไรที่ร่วมกันกับ Adam Smith มากกว่าภาพลักษณ์และความเชื่อเรื่องความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ทั่ว ๆ ไป

อย่างไรก็ตามการรู้จักและเข้าใจ “ผู้อื่น” ในแบบนี้มันเป็นสิ่งที่พอจะเรียกกันอย่างกว้างๆ และหายาบๆ ว่าเป็นกรอบของญาณวิทยา (epistemology) มากกว่าที่จะเป็น “ภววิทยา” (ontology) อย่างไรก็ตามการแยกสองส่วนนี้ออกจากกันเป็นไปได้หรือไม่ ก็เป็นคำถามที่ไม่สามารถที่จะพิจารณาในที่นี้ได้ แต่นี่ดูจะเป็นสิ่งที่อุกฤษฎ์ต้องการที่จะแยก

แม้ว่าผลงานของ Marx จะเป็นการวิพากษ์ผลงานของพวกเศรษฐศาสตร์การเมืองสายสกุลคลาสสิกอย่าง Adam Smith และ David Ricardo ฯลฯ ก็ตาม แต่ผลงานที่มีความรัดกุมตามแบบฉบับที่ดีของการเขียนงานเขียนทางปรัชญาของอุกฤษฎ์ชิ้นนี้⁽⁹⁾ ซึ่งก็ดำเนินตามแนวทางแบบ Analytic Philosophy นั้นก็ไม่ได้พิจารณาผลงานทางความคิดของนักเศรษฐศาสตร์การเมืองเหล่านี้แต่อย่างใด ถ้าจะว่าไปแล้ว นี่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เนื่องๆ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายที่เห็นด้วยกับแนวทางมาร์กซิสหรือต่อต้านแนวทางมาร์กซิสในประเทศไทย การโจมตีความคิดของ Adam Smith จึงเป็นไปในลักษณะที่ไม่ได้มีการตรวจสอบกันอย่างจริงจัง จนทำให้ทั้งหมดกลายเป็นเพียงความเชื่อที่ว่ากล่าวต่อๆ กันมา

⁽⁷⁾ Adam Smith, **The Theory of Moral Sentiments**, Part III, Chapter I, 3, p. 129

⁽⁸⁾ Karl Marx, “Theses on Feuerbach” in **The Marx-Engels Reader**, (New York: W. W. Norton & Company, 1972), p. 109

⁽⁹⁾ ดู อุกฤษฎ์ แพทย์น้อย, “หลักการที่แท้จริงของทฤษฎีสัญญาประชาคม” รัฐศาสตร์สาร: ปรัชญา และความคิด ฉบับพิเศษ ครอบรอบ 12 ปี, ปีที่ 12-13 (2529-2530), หน้า 55-75

เท่านั้น

สำหรับผลงานชิ้นนี้ของอุกฤษฏ์ก็ดูเหมือนจะดำเนินไปในทิศทางของ “มาร์กซิสวิเคราะห์” (Analytical Marxism)⁽¹⁰⁾ มากกว่าแนวทางการวิเคราะห์มาร์กซ์แบบอื่นๆ อย่างไรก็ตามผู้วิจารณ์จะขอไม่ดำเนินไปในแนวทางดังกล่าว

II

ความพยายามที่สร้างหรือแสวงหาความสมเหตุสมผลของ “ลัทธิสังคมนิยม” ในความคิดของ Marx จะเป็นเป้าหมายสำคัญของอุกฤษฏ์ มากกว่าที่จะแสวงหาความถูกต้องจากการวิพากษ์ของ Marx ที่มีต่อผลงานของเหล่านักคิดก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็นพวกเศรษฐศาสตร์การเมืองคลาสสิกหรือจะเป็นพวกเฮเกเลียน (Hegelians) และตลอดจนนักปรัชญาอื่นๆ ก็ตาม อุกฤษฏ์มีความมั่นใจมากกว่าพวกมาร์กซิสจำนวนหนึ่งโดยไม่ต้องยืนยันความถูกต้องของ “พระบิดา” ที่มอบพระคัมภีร์มาให้

ดังจะเห็นได้จากการที่อุกฤษฏ์กล่าวว่า “มาร์กซ์อ้างเหตุผลอย่างไรเพื่อสรุปว่ามนุษย์เป็นลัทธิสังคมนิยม ไม่มีที่ใดในงานของมาร์กซ์ที่แจกแจงการอ้างเหตุผลเอาไว้” (หน้า 40) ดังนั้นก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องหาว่าอะไรคือ เหตุผลที่ Marx นำมาใช้บ้าง ข้อความที่นำมาอ้างนั้นสมเหตุสมผลหรือไม่

“มาร์กซ์อ้างเรื่องเป้าหมายเชิงสังคมจากเหตุผลที่ว่ารูปแบบและวัตถุของกิจกรรมเป็นเชิงสังคม ถ้าตีความว่าเป็นการอ้างเหตุผล ก็เป็นการอ้างที่ไม่สมเหตุสมผล การที่รูปแบบและ

⁽¹⁰⁾ ดู Jon Elster, *Making Sense of Marx*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1985); J. Roemer, *A General Theory of Exploitation and Class*, (Cambridge: Harvard University Press, 1982); John Roemer, ed. *Analytical Marxism: Studies in Marxism and Social Theory*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1986)

วัตถุประสงค์ของการผลิตมีลักษณะเชิงสังคม ไม่ได้นำไปสู่ข้อสรุปว่า ผู้ผลิตมีเป้าหมายที่จะผลิตเพื่อสังคม เป็นไปได้ว่าผู้ผลิตมีเป้าหมายที่จะทำเพื่อตนเอง แต่หากตีความว่าเนื้อหาของกิจกรรมทางสังคมมิได้หมายถึงว่าแต่ละคนต้องการทำเพื่อสังคม แต่หมายถึงว่าสิ่งที่แต่ละคนทำสร้างประโยชน์แก่สังคม ถึงแม้แต่ละคนทำเพื่อตัวเองเท่านั้น นักปรัชญาสายเสรีนิยมและสายทุนนิยมก็ยอมรับเช่นนี้ได้ ทำให้มาร์กซ์ไม่แตกต่างไปจากนักปรัชญาเหล่านี้แต่อย่างใด” (หน้า 39)

งานของ Marx ในความคิดของอุกฤษฏ์ไม่เพียงแต่ต้องสมเหตุสมผลเท่านั้น แต่จะต้องทำให้เห็นได้ว่า ข้อความที่กล่าวไว้เหล่านั้นมีลักษณะที่แตกต่างไปจากสายสกุลทางความคิดที่ Marx เองวิพากษ์ไว้อีกด้วย เพราะความสมเหตุสมผลอาจจะไปเข้ากับแนวความคิดของผู้อื่นได้เช่นกัน นี่เป็นกรอบความคิดที่สำคัญมากในการทำความคิดแบบมาร์กซ์ให้แตกต่างไปจากความคิดแบบเดิมๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบคลาสสิก แต่ในที่นี้อุกฤษฏ์เองไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่าง Adam Smith และ Marx ว่าเป็นอย่างไร เพราะดูเหมือนว่าความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยไม่ต้องมียุทธถ้อยอะไรกันแล้ว

ทั้งนี้อย่างน้อยการที่ Smith จะกล่าวว่า “สิ่งที่แต่ละคนทำสร้างประโยชน์ให้กับสังคม ถึงแม้แต่ละคนทำเพื่อตนเองเท่านั้น” อุกฤษฏ์เองก็ไม่ได้ชี้ให้เห็นว่าอยู่ในหนังสือเล่มใดของ Smith แต่คำกล่าวนี้ดูเหมือนว่าอุกฤษฏ์จะได้ความคิดอันนี้จากความคิดที่เป็นที่ได้ยินได้ฟังกันมาตลอดในเรื่องของ “มือที่มองไม่เห็น” (invisible hand) ภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากความคิดแบบนี้ก็คือ ใครจะทำอะไรก็ได้ตามใจ ไม่ว่าจะมืออะไรเกิดขึ้น ในที่สุดแล้วทุกอย่างก็จะปรับความสมดุลไปในตัว ความคิดแบบนี้ทำให้มนุษย์กลายเป็นมนุษย์ที่ไม่มี

จำเป็นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับอะไร ตัดขาดออกจากความเป็นสังคมนิยม

สำหรับในความเห็นของอุกฤษฏ์แล้วมโนทัศน์ของ “ลัทธิสังคมนิยม” บางอันเท่านั้นที่น่าสนใจ โดยความน่าสนใจของอุกฤษฏ์อยู่ที่วามโนทัศน์นั้น ๆ นำไปสู่ข้อถกเถียงหรือไม่ (หน้า 30) ในขณะที่เดียวกันอุกฤษฏ์ก็กล่าวว่า

แนวคิดเรื่องลัทธิสังคมนิยมของมาร์กซ์ขาดการอ้างเหตุผลสนับสนุน ไม่ได้หมายความว่าแนวคิดที่ไร้ค่า แนวความคิดนี้อาจมีบทบาทในการแก้ปัญหาบางอย่างในทฤษฎีของมาร์กซ์ หากทำบทบาทนี้ได้ดี อาจจะเป็นเหตุผลที่ทำให้มาร์กซ์ยึดความคิดนี้อย่างเหนียวแน่น (หน้า 42)

ในขณะที่ความน่าสนใจของแนวความคิดเรื่องลัทธิสังคมนิมนั้นอยู่ที่ว่าจะก่อให้เกิดข้อถกเถียงหรือไม่ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า ความน่าสนใจของมโนทัศน์จะต้องเป็นสิ่งที่สมเหตุสมผล เนื่องจากข้อถกเถียงอาจเกิดขึ้นมาจากความไม่สมเหตุสมผล แม้ว่าจะเป็นความไม่สมเหตุสมผล แต่ดูไร้สาระไร้ค่า เนื่องจากสามารถที่จะนำไปแก้ไขปัญหาในทางทฤษฎีได้ นี่ดูจะเป็นเป้าหมายสำคัญของอุกฤษฏ์ อย่างไรก็ตาม ความสมเหตุสมผลของแนวความคิดของ Marx นั้นมิได้เกิดขึ้นจากตรรกะในทางทฤษฎีและเป็นอาณาเขตของความคิดล้วน ๆ เท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นมาภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ด้วย

III

ผลงานของอุกฤษฏ์ให้ความสำคัญแก่นักปรัชญาคนสำคัญ ๆ ที่มาก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็น Aristotle, Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant, G. W. F. Hegel เป็นต้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าอุกฤษฏ์จะเน้นถึงผลงานของ Marx ในช่วงแรกของชีวิต แต่ดูเหมือนว่างานของอุกฤษฏ์จะไม่ได้ให้ความสำคัญแก่การวิพากษ์ความคิดของพวกเขา Hegelian ไม่ว่าจะเป็นพวกหนุ่ม (Young

Hegelians) หรือพวกแก่ (Old Hegelians).

อุกฤษฏ์ดำเนินตามแนวทางการศึกษาของปรัชญาและวิเคราะห์ความคิดของ Marx อย่างเคร่งครัด แต่แนวทางการวิเคราะห์ของอุกฤษฏ์จะดำเนินไปในทิศทางที่ Marx วิพากษ์พวกเฮเกลเลียน สำหรับแนวทางของเฮเกลเลียนแก่นั้นก็คือ ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างถูกลดระดับให้เหลือเพียงแค่หน่วยความคิดเชิงตรรกะ (logical category) ในขณะที่พวกเฮเกลเลียนหนุ่มก็จะถูกวิพากษ์หรือกล่าวถึงจากแง่มุมที่ว่า ไม่มีวันที่จะหลุดออกจากกรอบความคิดทางศาสนาและเทววิทยา⁽¹⁾ เนื่องจากพวกเฮเกลเลียนหนุ่มให้ความสำคัญแก่ มโนทัศน์ แนวความคิด และความคิดล้วนๆ โดยเห็นว่าสิ่งต่างๆ ที่เป็ความคิดและจิตสำนึกนั้นเป็นอาณาเขตอิสระ⁽²⁾

ในทัศนะของ Marx การวิเคราะห์หรือวิพากษ์ปรัชญาในประเทศเยอรมันในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ยังคงวนเวียนอยู่กับประเด็นทางศาสนา การวิพากษ์จึงเป็นการวิพากษ์ที่เกิดขึ้นจากแง่มุมของประวัติศาสตร์ศาสนา (religious history)⁽³⁾ เพราะแนวความคิดทางศาสนาและปรัชญาเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออก ถ้าจะกล่าวอย่างง่าย ๆ การวิพากษ์นี้ก็คือ การวิพากษ์ความคิดแบบจิตนิยม

ผลงานของ Ludwig Feuerbach เป็นตัวอย่างที่ดีในการให้ความสำคัญแก่เรื่องความคิดล้วนๆ การวิพากษ์ Ludwig Feuerbach เป็นการวิพากษ์แนวทางของปรัชญาที่ยังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของแนวความคิดทางศาสนาซึ่งในขณะนั้นแนวความคิดทางปรัชญาของเยอรมันยังแยกไม่ออกจากความคิดทางศาสนา ถึงแม้ว่าผลงานของ Feuerbach จะพยายามพิจารณา

⁽¹⁾ Karl Marx, "The German Ideology" in **The Marx-Engels Reader**, (New York: W. W. Norton & Company, 1972), p. 112

⁽²⁾ Karl Marx, "The German Ideology", p. 113

⁽³⁾ Karl Marx, "The German Ideology", p. 113

ศาสนาจากแง่มุมทางโลก แต่แนวความคิดของ Feuerbach ก็ยังคงติดอยู่กับแนวความคิดในเรื่องของการแสวงหาสาระัตถะ (essence) หรือแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ ดังที่ Marx เขียนไว้ใน Theses ที่หก

ด้วยเหตุนี้ Marx จึงเห็นว่า มนุษย์ในความคิดของ Feuerbach เป็นมนุษย์ที่มีแต่ความเป็นนามธรรม และเป็นมนุษย์ที่หลุดออกจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ขณะที่ความเป็น “ลัทธิของมนุษย์” ของ Marx เป็นสิ่งที่อยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม และไม่ใช่วัตถุที่เป็นนามธรรมหรือสังคมที่เป็นสากล สังคมที่ว่าเป็นสังคมในทางประวัติศาสตร์ที่มีการเปลี่ยนแปลง ในแง่หนึ่ง Marx วิพากษ์ความเป็น “ลัทธิของมนุษย์” นั้นเป็นการวิพากษ์ที่เกิดขึ้นจากการวิพากษ์ทางประวัติศาสตร์⁽¹⁴⁾ หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ Marx วิพากษ์ความเป็นสากลของมนุษย์ในทางปรัชญา

การพิจารณา “ลัทธิสังคม” เป็นสิ่งที่แตกต่างไปจากการกล่าวถึงสาระัตถะแห่งความเป็นมนุษย์แบบเดิมๆ นั่นก็คือมนุษย์โดดๆ เดี่ยวๆ เช่น มนุษย์ที่มี Instrumental Rationality เป็นต้น การเป็น “ลัทธิสังคม” ที่ดูเหมือนว่าจะเปลี่ยนแปลงไปจากความหมายของความเป็นมนุษย์คนเดียวโดดๆ มาเป็นมนุษย์ในฐานะของความสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) ก็ยังคงเป็นการสร้างมนุษย์ที่มีแต่ความเป็นนามธรรม ทั้งนี้การกล่าวแบบนี้ก็ยังคงเป็นการทำให้สถานะของความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่อยู่ในเรื่องของแนวความคิดทางปรัชญาอยู่ดังเดิม

ในแง่นี้ผลงานของอุกฤษฏ์ก็ยังคงวนเวียนอยู่กับประเด็นทางปรัชญาแบบที่ Marx ได้เคยวิพากษ์เอาไว้ ผลงานเรื่อง **The German Ideology** ของ Marx ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า “จบจนกระทั่งผลงานล่าสุด ผลงานการวิพากษ์ของเยอรมัน ก็ไม่เคยที่จะละทิ้งอาณาเขตของปรัชญา”⁽¹⁵⁾ สำหรับปรัชญาที่ว่านี้ก็คือ

⁽¹⁴⁾ Karl Marx, “Theses on Feuerbach”, p. 109

⁽¹⁵⁾ Karl Marx, “The German Ideology” p. 112

ปรัชญาของ G. W. F. Hegel

ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ การวิพากษ์แนวทางปรัชญาของ Marx นั้นอุกฤษฎ์สมควรที่จะดำเนินตามแนวทางที่ Marx โจมตีหรือไม่ เพราะถ้าจะดำเนินตามรอยของ Marx นั้นก็หมายความว่า อุกฤษฎ์ก็ต้องละทิ้งอาณาเขตของปรัชญาไปไม่มากนักน้อย และต้องหันกลับไปพึ่งประวัติศาสตร์ความคิดและประวัติศาสตร์มากกว่านี้ แน่นนอนภายใต้กลไกของความเป็นสาขาวิชาและสถาบันการศึกษาย่อมทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นไปได้ยาก ยังไม่พักต้องพิจารณาถึงประเด็นเรื่อง อยากรหรือไม่อยากรที่จะทิ้งอาณาเขตปรัชญาของตัวเอง

เมื่อกล่าวถึงคำว่าสังคมอุกฤษฎ์ไม่ได้ให้ความหมายค่านิยมของสังคมที่ Marx ได้ให้ความหมายเอาไว้ แต่อุกฤษฎ์เองก็พยายามที่จะให้ความหมายของ “สังคม” เช่น “มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ในสังคม เพราะมนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าการอยู่คนเดียว หากมนุษย์อยู่คนเดียวย่อมไม่สามารถผลิตปัจจัยทุกอย่างที่ต้องการได้.....จะเป็นการดีกว่าถ้าแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์กับผู้อื่น.....” (หน้า 30) ถึงกระนั้นก็ดูอุกฤษฎ์ยังเห็นว่า “ความหมายนี้ของสังคมไม่น่าสนใจ เพราะเป็นความหมายที่ทุกคนยอมรับ ไม่ก่อให้เกิดประเด็นถกเถียง” ความหมายต่อมาก็คือมนุษย์ “ถูกกำหนดโดยธรรมเนียมในสังคมไม่มากนักน้อย” (หน้า 30) และอุกฤษฎ์ก็ยังเห็นว่า “ความหมายนี้ไม่น่าสนใจ” (หน้า 31)

สำหรับอีกความหมายของ “สังคม” ก็คือ มนุษย์จะสามารถบรรลุศักยภาพของความเป็นมนุษย์ได้ก็ต่อเมื่ออยู่ในสังคม ศักยภาพนี้ไม่ใช่ศักยภาพเฉพาะอย่างของแต่ละบุคคล แต่เป็นศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ และความเป็นมนุษย์นี้หมายถึงความมีศีลธรรมหรือคุณธรรม” (หน้า 31) โดยอุกฤษฎ์เห็นว่า Marx ใช้มโนทัศน์สังคมตามแนวทางของ Aristotle และ Rousseau แนวทางของสองนักปรัชญานี้ดูจะเป็นเป้าหมายสำคัญของการพิสูจน์แนวทางสังคมของ Marx ดังจะเห็นได้ว่าอุกฤษฎ์ชี้ให้เห็นว่า “นี่เป็นหลักฐานอีกอย่าง

หนึ่งว่ามาร์กซ์มีทรรศนะเรื่องลัทธิสังคมนิยมเดียวกันกับอริสโตเติลและรุสโซ (หน้า 34)

อุกฤษฏ์เห็นว่าแม้ “Marx จะไม่ได้กล่าวออกมาโดยตรง” (หน้า 33) ก็ตาม ถึงกระนั้นก็ดี Marx เขียนไว้ว่า “แก่นของมนุษย์คือชุมชนที่แท้จริงของมนุษย์” (หน้า 33) เมื่อกล่าวถึงชุมชนที่แท้จริงก็ย่อมเป็นไปได้ที่จะมีชุมชนที่ไม่แท้จริงหรือชุมชนจอมปลอม จากจุดนี้ทำให้อุกฤษฏ์ขยายความต่อไปว่า “ถ้ามนุษย์มารวมกันแต่ไม่มีคุณธรรมในการประพฤติปฏิบัติต่อกัน แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว หมู่มนุษย์นั้นก็จะเป็นการมารวมกันแต่ทำให้ชุมชนที่แท้จริงไม่ หากมนุษย์มีการกระทำที่มีศีลธรรม หมู่มนุษย์นั้นก็จะเป็ชุมชนที่แท้จริง” (หน้า 34) ความจริงของชุมชนจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้จากเงื่อนไขที่มีศีลธรรม เป็นเป้าหมาย

เมื่อกล่าวถึงชุมชนอุกฤษฏ์ชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขของความจำเป็นทางศีลธรรมโดยอ้างอิงกับผลงานของ Rousseau โดยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองคนในงานเรื่อง **The Jewish Question**⁽⁶⁾ แต่อุกฤษฏ์เองก็ไม่ได้ขยายความประเด็นเรื่องของชุมชนและสังคมนั้นแตกต่างกันหรือไม่ในความคิดของ Marx นอกจากนั้นดูเหมือนว่าอุกฤษฏ์เองกลับทำให้ชุมชนและสังคมนั้นมีความหมายที่เหมือนกัน แม้ว่าจะเป็นเรื่องของ Rousseau เองก็ตาม ดังที่อุกฤษฏ์กล่าวว่า “รุสโซถือว่าการมีศีลธรรมเท่านั้นที่ทำให้การรวมกันของมนุษย์เป็นชุมชนหรือสังคมได้” (หน้า 34)

ในขณะที่ Marx กล่าวไว้ใน **The Jewish Question** ว่า ชีวิตที่เป็นเพียงเพื่อตัวเอง (egoistic life) นั้นดำรงอยู่ในประชาคมสังคม (civil society)

⁽⁶⁾ Karl Marx, “On the Jewish Question”, in **Karl Marx: Early Writings**, translated and edited by T. B. Bottomore, Foreword by Erich Fromm, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1964), p. 30

อันเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนืออาณาเขตทางการเมือง สำหรับมนุษย์ที่ดำรงอยู่รัฐที่สมบูรณ์ (perfected state) นั้นก็จะทำให้มนุษย์เป็น “สัตว์ที่มีความเป็นหมู่เหล่า” (species-being) ชีวิตในสภาวะแบบนี้เป็นสิ่งที่ เป็นปฏิปักษ์กับชีวิตด้านวัตถุ (material life) ของมนุษย์เพราะฉะนั้น Marx จึงกล่าวว่า

“มนุษย์อาศัยอยู่ในชุมชนการเมือง (political community) ที่เขาคิดว่าตัวเองนั้นเป็นสัตว์ชุมชน (communal being) และในประชาสังคมเขาก็จะปฏิบัติตัวในฐานะปัจเจกชนส่วนตัว (private individual) ที่ปฏิบัติต่อคนอื่นในฐานะเครื่องมือ (means) ซึ่งก็เป็นการลดสถานะของมนุษย์ให้เหลือเป็นเพียงแค่เครื่องมือ และกลายมาเป็นเครื่องเล่นของอำนาจที่แปลกปลอม”⁽¹⁷⁾

ในที่นี้จะเห็นได้ว่า Marx เห็นความสำคัญของชุมชนในทางการเมือง อันเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างไปจากประชาสังคม ความเป็นชุมชนของ Marx จึงมีความหมายที่แตกต่างไปจากสังคมซึ่งหมายถึงสังคมกระฎุมพี (bourgeois society)

ความแตกต่างระหว่างชุมชนและสังคมของ Marx จะเห็นได้จากการบรรยายถึงการที่มนุษย์ปลดแอกทางการเมืองออกจากศาสนา สำหรับ Marx แล้วศาสนาถูกผลักหรือจำกัดให้อยู่แต่ในอาณาเขตส่วนตัว ศาสนาไม่ใช่จิตวิญญาณแห่งรัฐอีกต่อไป ศาสนาได้กลายมาเป็นจิตวิญญาณของประชาสังคม และของอัตราส่วนตัว “ศาสนาไม่ใช่สารัตถะของชุมชน แต่เป็นสารัตถะของการจำแนกแยกแยะ (differentiation) .เป็นการแสดงออกของความจริงที่ว่ามนุษย์แยกตัวออกไปจากชุมชน จากตัวเอง และจากคนอื่น”⁽¹⁸⁾

⁽¹⁷⁾ Karl Marx, “On the Jewish Question” p. 13

⁽¹⁸⁾ Karl Marx, “On the Jewish Question” p. 15

ความแตกต่างระหว่างชุมชนและสังคมนิยมเป็นจารีตทางความคิดที่สำคัญของการแยกความแตกต่างระหว่างสภาวะสมัยใหม่และโลกสมัยเก่า ถ้าจะว่าไปแล้วความคิดแบบนี้แพร่หลายอย่างมากในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า โดยทั่วๆ ไปแล้วชุมชนหรือ *Gemeinschaft* นั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดี ในขณะที่สังคมนิยมนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่เลว ความคิดในทำนองแบบนี้ก็ยังคงมีปรากฏให้เห็นแม้กระทั่งในประเทศไทย

ดังจะเห็นได้จากคนรุ่นหลังๆ อย่าง Ferninand Tonnies ผู้เขียนงานเรื่อง *Gemeinschaft un Gesellschaft: an Essay on Communism and Socialism as Historical Social Systems* (1887)⁽¹⁹⁾ ได้กล่าวไว้ว่า “คนหนุ่มมักจะถูกชักชวนว่าอย่าไปยุ่งกับสังคมนิยมเลยๆ แต่ “ชุมชนเลยๆ” นั้นเป็นสิ่งที่เข้าใจไม่ได้ในภาษาของเรา” (ภาษาเยอรมัน-ผู้วิจารณ์) สำหรับ Tonnies ชุมชนบ่งบอกถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิด ดังนั้นจึงไม่มีใครกล่าวว่า การเป็นเจ้าของทรัพย์สินร่วมกันของสามัคคีและภรรยาคือ “สังคมนิยมของทรัพย์สิน”⁽²⁰⁾ ชุมชนหมายถึงโลกที่มีลักษณะขององค์อินทรีย์ (organic) มีลักษณะของการรวมกลุ่ม และในขณะเดียวกันรากของคำว่า Communism เองที่มีร่วมกับคำว่า Community ก็บ่งบอกถึงเป้าหมายที่สูงส่ง โลกของชุมชนเป็นสิ่งที่จริงกว่าอาณาเขตที่จำบจวดยอย่างพื้นที่ทางสังคม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาสังคม) หรือ *Gesellschaft* ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่ยืนยาว สังคมเป็นพื้นที่ที่มีความแปลกใหม่ และเป็นของใหม่ สังคมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเข้าไป ไม่ได้เกิดมาก็มีสังคมอยู่ก่อนแล้ว สังคมเป็นพื้นที่ของปัจเจกชนที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน แต่เป็นอิสระ

⁽¹⁹⁾ ขอให้สังเกตชื่อรองของหนังสือเล่มนี้

⁽²⁰⁾ Ferninand Tonnies, *Community and Civil Society*, translated by Jose Harris and Margaret Hollis, edited by Jose Harris, (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), p.18

จากกัน ถ้าจะใช้ภาษาเก่าดั้งเดิมก็คือ พื้นที่ของฐานันดรที่สาม (Third Estate)⁽²¹⁾

ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรที่จะกล่าวว่า มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะเข้าสู่สังคม เพราะสถานะความเป็นสังคมเป็นผลิตผลอันใหม่ของสถานะสมัยใหม่ (modernity) และความเด่นชัดของความเป็นสังคมจะเห็นได้จากผลงานของนักคิดในปลายศตวรรษที่สิบเก้า เช่น Emile Durkheim เป็นต้น แม้ว่าความคิดเรื่องสังคมจะเริ่มพอเป็นรูปเป็นร่างในราวศตวรรษที่สิบแปดก็ตาม

สำหรับความเป็นสังคมในทัศนะของ Marx คือ

“... การร่วมมือกันของปัจเจกชนหลาย ๆ คน ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้เงื่อนไขอะไร ไม่ว่าจะ เป็นลักษณะอย่างไร และไม่ว่าจะมีเป้าหมายแบบไหน ด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้เนื่องจากที่วิถีการผลิตแบบหนึ่ง ๆ หรือขั้นตอนของอุตสาหกรรม ประกอบกันกับวิถีของการร่วมมือกัน หรือขั้นตอนของสังคม และวิถีของการร่วมมือกันนี้เองก็คือ “พลังการผลิต” นอกจากนั้นด้วยลักษณะที่มากมายหลากหลายของพลังการผลิต (multitude of productive forces) ที่ผู้คนใช้อยู่ นั้นจะเป็นตัวกำหนดธรรมชาติของสังคม เพราะฉะนั้น “ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ” จะต้องศึกษาและพิจารณาพร้อมกับความสัมพันธ์ที่มีต่อประวัติศาสตร์ของอุตสาหกรรมและการแลกเปลี่ยน”⁽²²⁾

ในส่วนนี้จะเห็นได้ว่าประเด็นทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการพิจารณา “สังคม” ดังนั้นความเป็น “สังคม” จึงเป็นสิ่งที่มีความหมายเฉพาะในประวัติศาสตร์ แต่แนวความคิดทางประวัติศาสตร์ของ

⁽²¹⁾ Ferninand Tonnies, *Community and Civil Society*, p. 19

⁽²²⁾ Karl Marx, “The German Ideology” p. 121

เยอรมันไม่เคยเป็นประวัติศาสตร์แบบที่มีพื้นฐานจากโลกใบนี้แต่เป็นประวัติศาสตร์แบบอยู่นอกโลก แม้กระทั่งคนอย่าง Leopold Von Ranke (ที่ถูกนักวิชาการอเมริกันนำไปตีความปรับเปลี่ยนให้เข้ากับความคิดของตัวเองซึ่งก็ส่งผลมาสู่ความเข้าใจประวัติศาสตร์ของวงการประวัติศาสตร์ไทย)

สำหรับ Marx ภายใต้อิทธิพลของประวัติศาสตร์เยอรมันนี่เองจึงเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเยอรมันไม่เคยเป็นนักประวัติศาสตร์⁽²³⁾ นี่จึงเป็นเรื่องน่าตลกสำหรับความคิดในประเทศไทยเพราะบิดาของวิชาประวัติศาสตร์แบบตะวันตกนั้นเป็นเยอรมัน นอกจากนั้น Marx ยังกล่าวต่อไปอีกว่า การเขียนประวัติศาสตร์แบบนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในเยอรมัน เพราะเยอรมันขาดอำนาจและเงื่อนไขทางวัตถุ (material) ที่จะเข้าใจเรื่องราวแบบนี้⁽²⁴⁾

ครั้นถ้าจะพิจารณาจากแง่มุมในการวิพากษ์ศาสนาของ Marx แล้วก็คงจะสามารถขยายความออกไปในการวิเคราะห์ทางปรัชญาอีกว่า การวิเคราะห์ “ลัทธิสังคม” ของอุกฤษณ์มีเป้าหมายหลักอยู่ที่การสร้างความรู้ความรัดกุมให้กับมโนทัศน์ของ “ลัทธิสังคม” แต่ก็เป็นกรวิเคราะห์ที่หลุดออกจากความหมายเฉพาะทางประวัติศาสตร์ ซึ่งในที่นี้ก็คือ การผลิตของสังคมอุตสาหกรรมและทุนนิยม หรือจะกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ ปราศจากบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมทุนนิยม

เมื่อกล่าวถึงประเด็นเรื่องประวัติศาสตร์คำถามที่เกิดขึ้นก็คือ ประวัติศาสตร์กับปรัชญานั้นเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันได้หรือไม่? เมื่อประวัติศาสตร์แสวงหาคุณลักษณะเฉพาะ แต่ปรัชญาแสวงหาความเป็นสากล ในแง่นี้คำวิจารณ์นี้ก็ใช่ว่าจะหลุดออกจากกรอบของข้อขัดแย้ง (binary opposition) ที่ถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของอภิปรัชญา ดังนั้นถ้าจะพิจารณาจากความเป็นสาขาวิชา

⁽²³⁾ Karl Marx, “The German Ideology” p. 120

⁽²⁴⁾ Karl Marx, “The German Ideology” p. 121

(discipline) แล้วคำวิจารณ์ที่มีต่อผลงานที่มีความรัดกุมแบบขั้นนี้จะถูกต้องแค่ไหน? นี่คงจะเป็นสิ่งที่จะต้องย้อนกลับมาความเป็น “ลัทธิสังคม” และ “ประวัติศาสตร์” ของผู้อ่านและผู้เขียนว่ามีความสัมพันธ์กับอะไร